

PAPER DETAILS

TITLE: Anlamin olusumu Baglaminda John Searle'ün Dil ve Zihin Felsefesi Üzerine Bir Inceleme

AUTHORS: Hamise Balki Durum

PAGES: 71-83

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4331696>

Makale Geliş | Received: 01.11.2024
Makale Kabul | Accepted: 08.01.2025
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.1577435

Hamise BALKİ DURUM

Dr. | PhD Graduate
Samsun-TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-5167-5353
hamisebalki@gmail.com

Anlamların Oluşumu Bağlamında John Searle'ün Dil ve Zihin Felsefesi Üzerine Bir İnceleme

Öz

John R. Searle, dil felsefesini temele oturttuğu bir zihin felsefesi ortaya koyar. Searle, biyolojik doğalcılık olarak adlandırdığı bilinç anlayışında, zihnin biyolojik ve doğal yönünü vurgulamakla birlikte bilincin öznel, birinci şahıs bakış açısı ile bilinebileceğini savunur. Bilinç, öznel, niteliksel, bütünsel ve yönelimsel özelliklere sahip zihinsel bir fenomen olarak fiziksel dünyanın bir parçasıdır. Dil felsefesi zihin felsefesinin bir dalıdır. Dil felsefesinin amacı, zihin, dil ve dünya arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu açıklamaktır. Dil, gerçekliği kavramada basit bir araç olmamakla birlikte, dilsel davranışta bulunmak aynı zamanda gerçekliği inşa etmektir. Gerçekliğin nesnel boyutunun yanında bir de toplumsal boyutu vardır. Toplumsal gerçekliği oluşturan üç temel öge, işlev yükleme, kolektif yönelimsellik ve kurucu kurallardır. Toplumsal yaşamda kurumsal gerçekliği inşa eden dil, bu gerçekliğin algılanması ve aktarılması süreçleri için de vazgeçilmez bir araçtır. Bu anlamda dil, işlevsel ve yönelimsel yönüyle ön plana çıkar. Anlam önce yönelimsellik ile zihinde başlayıp daha sonra dile dökülür. Dolayısıyla söylenen cümlelerin bir şeyi temsil ediyor olması, o cümlelerin özsel bir özelliği değil, insan zihninin yönelimselliğinden kaynaklıdır. Yönelimsellik ontolojik kategoriler yarattığı gibi, kelimeler ve söz edimleri kategorileri de yaratır. Söz edimleri teorisi, bir şey söylemenin bir şey yapmak olduğu tezinden hareketle, gündelik konuşmalar içinde yer alan ifadelerin hiç de anlamsız olmadığını göstererek anlamı yalnızca basit bir doğruluk-yanlışlık karşılığına indirgememiş olur. Bu makale, John Searle'ün dil ve zihin hakkındaki görüşlerini anlam oluşumu bağlamında ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: John Searle, Dil Felsefesi, Zihin Felsefesi, Söz Edimleri.

A Study on John Searle's Philosophy of Language and Mind in the Context of the Formation of Meaning

Abstract

John R. Searle puts forward a philosophy of mind that lays the groundwork for the philosophy of language. In his understanding of consciousness, which he calls biological naturalism, Searle emphasizes the biological and natural aspects of the mind, arguing that consciousness can be known from a subjective, first-person perspective. Consciousness is a mental phenomenon with subjective, qualitative, holistic, and intentional features, and it is part of the physical world. The philosophy of language is a branch of the philosophy of mind. The philosophy of language aims to explain how the relationship between the mind, language, and the world works. While language is not just a simple tool for grasping reality, engaging in linguistic behavior is also a way of constructing reality. In addition to the objective dimension of reality, there is also a social dimension. The three fundamental elements of social reality are function assignment, collective intentionality, and constitutive rules. Language, which builds institutional reality in social life, is also indispensable for perceiving and conveying this reality. In this sense, language stands out with its functional and intentional aspects. Meaning starts with intentionality in the mind and then gets expressed in language. Thus, the fact that a spoken sentence represents something is not an essential characteristic of that sentence but arises from the intentionality of the human mind. Intentionality creates ontological categories as well as categories of words and speech acts. The theory of speech acts, based on the thesis that saying something is doing something, demonstrates that expressions within everyday conversations are far from meaningless, thereby avoiding the reduction of meaning to a mere true-false dichotomy. This article aims to reveal John Searle's views on language and mind in the context of meaning formation.

Keywords: John Searle, Philosophy of Language, Philosophy of Mind, Speech Acts.

Giriş

Modern bilimin yol açtığı yeniliklere paralel olarak felsefede bilgiye ilişkin tartışmaların seyri bir hayli değişir. Bu tartışmalarda başvurulmuş geleneksel kavram ve yöntemler kimi zaman terk edilir kimi zaman da değişikliklere uğratılır. Bu değişiklikler neticesinde önemli ölçüde yeni kavramlar türer. Bu süreçte evrene ve doğaya ilişkin edinilen yeni kavram ve bilgiler ışığında, bilen-bilinen ilişkisi yeniden yapılandırılır. Doğa bilimlerinin evreni anlama adına geldiği noktada insanın da doğa bilimleri aracılığıyla araştırılması gerekliliği gündeme gelir. İnsanın ve edimlerinin araştırılması, insana özgü niteliklerin ve bilme, anlama gibi uğraşların başvurduğu aygıtların da sorgulanmasını gerekli kılar. Bu aygıtların başında ise dil gelir (Serin, 2020, s. 67). Böylece felsefe çalışmaları, dil üzerine yoğunlaşır ve felsefenin yeni bir alanı olarak dil felsefesi ortaya çıkar. Dil felsefesi, objektif ve öznel arası bir anlam şartı belirlemeye ve dilin işleyiş mekanizmasının betimini ortaya koymaya çalışır. Dilin dünyayı anlatabilme kapasitesi ve değiştirebilme gücü üzerine odaklanır. Dili felsefede bir sorun alanı olarak görmekten ziyade, sorunların çözümünde kullanır (Özcan, 2016, s. 11). Dil felsefesi insanın bilişsel doğası ve genel olarak zihin felsefesi ile yakından ilişkilidir. Çünkü insanın dünyayla ilişkisinde anlamın nasıl ortaya çıktığının araştırılması işi yalnızca dilin kendi içerisinde değil, dili kullanırken insanın sahip olduğu bilişsel tutum ve yönelimselliğinin de dikkate alınışı ile olanaklıdır (Serin, 2020, s. 68). Bu açıdan dil ile zihin birlikte soruşturulmalı ve anlamın nasıl ortaya çıktığı hususundaki sorulara zihinsel süreçleri de kapsayan bir bağlamda yanıt aranmalıdır.

Dilin, felsefeden bağımsız bir alan olarak ortaya çıkışı Gottlob Frege ve Bertrand Russell'la gerçekleşmiştir denebilir. Dil felsefesini geliştirenler ise Ludwig Wittgenstein (I. Dönem), Rudolf Carnap, Alfred Tarski, Saul Aaron Kripke, Donald Davidson gibi analitikçi filozoflardır. Bu filozofların amacı ideal bir dil oluşturmaktır. Bu amaç doğrultusunda ilkin yapılması gereken anlamlı ve anlamsız ifadeleri birbirinden ayırmaktır. Mantıkçı filozoflar için anlamlılık yalnızca olgusal bildirilere ait bir özellik olarak ele alınır (Altınörs, 2003, s. 112-113). Onlara göre dilin en temel işlevi bilgi taşımak olduğundan, öncelikle sözcelerin doğruluk şartı taşıyıp taşımadığı dikkate alınmalı ve doğruluk şartı taşıyan sözceler üzerinde durulmalıdır. Ancak bu sayede dil analiz edilebilir, onu oluşturan sözcelerin referans ve içerikleri belirlenebilir ve böylece bu sözcelerin anlamları, zaman ve bağlam dışı bir tarzda açıklanabilir. Bu sebeple dil felsefesinin çalışma alanı gündelik dilden ziyade biçimsel dil olmalıdır. Biçimsel dil açık ve yalın olması sebebiyle dil olgusunu daha iyi yansıtırken, gündelik dil kapalı, karmaşık ve yanıltıcıdır. Genel hatlarıyla bu görüşler etrafında şekillenen dil felsefesinin bu ilk dönemi, *birinci analiz dönemi* olarak adlandırılır (Özcan, 2016, s. 12). *Birinci analiz dönemi*, dil felsefesinin ortaya çıkışından II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreyi kapsar.

II. Dünya Savaşından sonra dil felsefesinde *ikinci analiz dönemine* geçilir ve çalışmalar gündelik dil üzerine yoğunlaşır. *İkinci analiz döneminin* ortaya çıkışındaki temel sebepler, mantıkçı modelin pek çok lengüistik fenomeni açıklamada yetersiz kalması ve sözcüklerin eylemsel yönünü dikkate almamasıdır (Özcan, 2016, s. 12). Mantıkçılar, ideal dil anlayışlarında dilin gündelik konuşma formlarını göz ardı ettiklerinden, dil felsefesinin *ikinci analiz döneminde* bu formları temel alan bir anlam teorisi geliştirilir (Altınörs, 2003, s. 47). Gündelik dil felsefecileri, dilin yalnızca olgusal önermelerle ilgilenmesi gerektiği iddiasına karşı çıkarak, dili yaşamın içindeki etkinliklerin bir parçası olarak görürler. Dili bir eylem alanı içinde ele alır ve konuşan-dinleyen açısından değerlendirirler (Ricoeur, 2000, s. 27). Sözceler birer edim olarak ele alındığından, dilin amacı dinleyen kişiye bir şey yaptırmak olarak görülür (Özcan, 2016, s. 12). Dolayısıyla dil dünya ilişkisinden çok, dil davranış ilişkisine odaklanır. Gündelik dil filozofları, mantıkçı pozitivistlerin doğrulama ilkesine karşı çıkarak empirik kanıta dayanmayan dilsel ifadeleri de kapsayacak bir anlam görüşü geliştirmeyi amaçlar (Altınörs, 2003, s. 113). Nihayetinde dil bir anlam taşıyıcısı,

iletişim aracı ve sosyal bağlamın bir parçası olarak görülür. Gündelik fil felsefesi alanında önemli fikirler ileri süren düşünürlerden biri de Amerikalı filozof John Rogers Searle (1932-)'dür. Searle, felsefe ve bilim anlayışını kendi tabiriyle aydınlanma vizyonuna dayandırır. Evren, insan zihninden tamimiyle bağımsızdır ve insanın gelişime açık, doğuştan kabiliyeti tarafından konulan sınırlar dâhilinde mahiyeti kavranabilmektedir (Searle, 2015, s. 12). Searle aydınlanma düşüncesinin bilimsel duruşuna ve realist anlayışına sahip olmakla birlikte insan ile doğa arasındaki ilişkilerin bütünleştirici bir açıklamasını verme amacındadır.

Bu çalışmanın amacı, Searle düşüncesinde insan ile doğa arasındaki anlama ve anlamlandırmanın nasıl oluştuğunu göstermektir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak onun biyolojik doğalcılık kuramı ana hatları ile açıklanacaktır. Daha sonra doğal birer fenomen olarak ele alınan zihin ve dil hakkındaki görüşleri detaylı bir biçimde ortaya konacaktır. Bütün bu incelemeler yapılırken, onu etkileyen düşünür ve düşüncelere yer verilecektir. Çalışmamızın sınırlılıkları da bulunmaktadır. Zihin ve dil kavramları anlam oluşumu bağlamında ele alınacağından bunlarla alakalı güncel tartışmalara değinilmeyecektir. Zira çalışmamız için önemli olan, bu kavramların anlam oluşumundaki rolünü göstermektir. Çalışma metin analizi ve temellendirme yöntemine dayanmaktadır. Temel metinler '*Zihin Dil ve Toplum*' ve '*Toplumsal Gerçekliğin İnşası*' başta olmak üzere, düşünürün kendi eserleridir. Bu eserlere yönelik klasik ve modern yorumlar da araştırmamız için oldukça önemlidir.

Anlam Oluşumunda Zihnin Rolü

Searle düşüncesini özgün kılan, incelediği fenomenlerin gerçekliğini natüralist bir biçimde ortaya koymasındır denebilir. O, zihin, dil ve topluma ilişkin incelediği fenomenleri doğal dünyanın bir parçası olarak görür. Böylece materyalist ve düalist görüşlerin aşırılıklarından kaçınarak kendi monist anlayışını ortaya koyar (Searle, 1996, s. 36). Searle materyalizmi ve düalizmi, zihin-beden problemini çözümsüz bıraktıkları gerekçesiyle eleştirir. Materyalizm, bilincin indirgenemezliğini göz ardı eder ve bu zamanla bilincin varlığını inkârâ dönüşür. Bu inkâr, bilincin ya beynin hesaplamalı durumuna ya bedenin davranışına ya da fiziksel bir sistemin işlevsel durumuna indirgenmesiyle yapılır (Searle, 2015, s. 60-61). Düalizm ise bilinci fiziksel veya maddi gerçeklikten farklı, gizemli bir fenomen olarak görür. Düalizmin iki çeşidi vardır, birincisi töz/cevher düalizmi ikincisi ise nitelik düalizmidir. Beden ve zihnin iki ayrı varlık alanı olarak görüldüğü töz düalizminin en ünlü örneği René Descartes'tır. Nitelik düalizmi, nesnelerde iki farklı nitelik olduğunu iddia eder. Bunlardan biri, ağırlık gibi fiziksel nitelikler, diğeri acı hissi gibi zihinsel niteliklerdir (Searle, 2015, s. 55-56). Searle'e göre düalizm ve materyalizmin düştüğü en temel yanlış, bilincin öznel ve niteliksel bir fenomen olarak kabul edildiği takdirde maddi ve fiziksel dünyanın bir parçası olamayacağı yönündeki görüşleridir. Maddi ve zihinsel olanın radikal bir biçimde ayrıldığı bu geleneksel görüş terk edilmelidir (Searle, 2015, s. 61). Bilinç makro düzeyde insanın öznel, akılsal, yönelimli ve nedensel olmasını açıklayan bir kavramdır (Searle, 1996, s. 36). Bu açıdan bilinç maddi bir şey değildir ancak maddi bir şeyden kaynaklıdır. Bilinç beynin bir özelliği ya da niteliğidir (Searle, 2014, s. 140). Searle, bilinç hakkında ileri sürdüğü bu görüşünü biyolojik doğalcılık (*biological naturalism*) olarak adlandırır. Bu adlandırmada biyolojik, bilincin biyolojik düzeydeki varlığına, doğalcılık ise bilincin doğal dünyanın bir parçası olduğuna vurgu yapar. Zihinsel olanla fiziksel olanın uzlaştırıldığı biyolojik doğalcılık kuramı dört temel üzerine inşa edilir. Bunlardan ilki, gerçek fenomen olan zihin durumlarının elemeci bir indirgemesinin yapılamayacağıdır. İkincisi, beyinde daha alt seviyede bulunan nörobiyolojik süreçlerden kaynaklandığı için zihin durumlarının, nörobiyolojik süreçlere nedensel olarak indirgenebilir olduğudur. Üçüncüsü tek başına bilinçli olmayan nöronların beyin sistemini oluşturan parçalarının bilinçli olduğudur. Sonuncusu ise, bilinç durumlarının işleyişinin nedensel olmasıdır (Doğan, 2018, s. 235). Nedensel işleyişte bilinç durumları temsil ettiği şeye neden olur. Böylece yemek yeme veya su içme isteği gibi bilinçli durumlar, fiziksel durumu hem temsil etmiş hem de ona

neden olmuş olur. Dolayısıyla bilinç durumları, fiziksel durumlara temsil etme yoluyla neden olur. Bu durum ise yönelimsel nedensellik olarak adlandırılır (Bingöl, 2023, s. 31). Yönelimsel nedensellik esasen dünyadaki fiziksel olayların belirlenmesinde, zihnin sahip olduğu nedensel işlevi gösterir.

Biyolojik doğalcılık anlayışı bilinç de dahil olmak üzere tüm zihinsel olayların, sindirim ve dolaşım sistemi kadar doğal ve biyolojik bir fenomen olduğuna dikkat çeker (Searle, 2014, s. 15). Searle'ün biyolojik doğalcılık anlayışında bilinçlilik durumu akılsal bir gerçeklik olarak görülür, ancak bu gerçeklikten yalnızca fiziksel sistemlerin bilinçli olduğu anlaşılmamalıdır. Bilinç kavramı insani özellikleri anlamlı kılan, varoluşun önemli bir gerçeğidir (Searle, 1996, s. 20). Beyin bilinçli olma özelliğine sahip bir organdır ve bu süreci biyolojik olarak açıklamak mümkündür. Bilinci sağlayan süreç, nöronlar ve nöron modülleri arasında oluşan elektrokimyasal alışveriş sonucunda oluşur (Searle, 1996, s. 32). Dolayısıyla bilinç, niteliksel, öznel, zihinsel bir fenomendir ve aynı zamanda fiziksel dünyanın da bir parçasıdır. Bilincin en temel ayırt edici özellikleri niteliksellik ve öznelliklerdir. Niteliksellik, her bir bilinçli durumun kendini hissettiği belli bir tarz veya karaktere göndermede bulunur (Searle, 2015, s. 52). Bilinçli bir durum, kişinin kendini bir şey gibi hissetmesi veya bir şey gibi olmasıdır. Dolayısıyla bilincin nitelikseliği, kişinin belli bir durumda bulunması veya belli bir histe olmasıdır (Searle, 2000a, p. 560). Mesela, ağrı hissetmek veya endişelenmek gibi bilinçli bir durumu ele alalım. Bu durumun nitelikseliği, o durumu yaşıyor olma hissini içinde barındırmasıdır (Searle, 2018, s. 11). Bilincin diğer ayırt edici özelliği, öznelliklerdir. Öznellik bilinçli durumların her zaman sadece bir özne tarafından tecrübe edilmesidir (Searle, 2015, s. 52). Bu iki özellik haricinde ayırt ediciliği bakımından öne çıkan diğer bilinç özellikleri bütünsellik ve yönelimselliklerdir. Yönelimsellik, öznel durumların dış dünyayla ilişkilendirildiği bilinç özelliğidir (Doğan, 2020, s. 107). Searle, yönelimselliği şu şekilde tanımlar; "...zihnin nesneler ve dünyadaki şey durumlarına yönelmesini ve onlara dair olmasını sağlayan çeşitli biçimlerin hepsinin genel terimidir" (Searle, 2015, s. 99). Bu tanım, Franz Brentano ve Edmund Husserl'in tanımları ile oldukça benzer olduğundan onların devamı niteliğindedir. Brentano, yönelimsel ilişki kavramına ilk kez 1889 yılında, *'Doğru ve Yanlış Bilgimizin Kökeni (Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis / The Origin of Our Knowledge of Right and Wrong)*' konulu bir konferansında değinir. Ona göre, psikolojik şeylerin ortak özellikleri nesneyle olan ilişki sonucunda ortaya çıkmalarıdır (Bingöl, 2023, s. 19). Bu ilişki nesneye ilişkin olmakla birlikte aynı zamanda da yönelimseldir. Brentano bu durumu şu şekilde açıklar, işitme için işitilecek bir şeyin, inanma için inanılacak bir şeyin, umut için umulacak bir şeyin ve neşe için mutlu olunacak bir şeyin olması gerekir (Brentano, 2009, p. 8-9). Husserl de genel olarak hocasının izinden gider ve her bilinç yaşantısının bir nesneyi içerdiğini savunur. Bütün edimlerin yöneldiği, ilişki kurduğu ve göndermede bulunduğu bir şey vardır yani bilinç her zaman bir şeyin bilinci olmak durumundadır. Bütün bilinç süreçleri yönelimsel olduğundan yönelimsellik bilincin özsel özelliğidir (Küçükalp, 2006, s. 62). Bu düşünceleri neredeyse aynı şekilde benimseyen Searle, Brentano ve Husserl'den bütün zihin durumlarının yönelimsel olmadığı görüşü dolayısıyla ayrılır. Korku, arzu, inanç ve umudun yönelimsel olmasına karşın sevinç, sinir ve kaygının bazı biçimleri yönelimsel değildir. İnanç ve arzunun, nesnesi olmadan varlığı söz konusu değildir. Bunlar daima bir şey hakkındadırlar. Ancak sevinç, depresyon veya kaygı her zaman bir şey hakkında olmayabilir (Searle, 2010, p. 26).

Searle için yönelimsellik iki türdür, içsel ve türetilmiş. İçsel yönelimsellik, gözlemciden bağımsız olarak gerçekleşen yönelimdir. Açlık duygusunun herhangi bir gözlemci düşüncesinden bağımsız bir biçimde ortaya çıkışı içsel yönelimselliklerdir. Türetilmiş yönelimsellik ise içsel olanın aksine gözlemciye bağlıdır. Fransızca bir cümlelerin sahip olduğu anlama, sahip olması onu kullanana bağlıdır (Searle, 2015, s. 108-109). Yönelimsellik dış dünyada var olan ve aklın yöneldiği her şeyi içerir. Searle'e göre, bilincin ve yönelimselliğin anlaşılması için beyin süreçlerinin incelenmesi gerekir; çünkü görme, işitme ve dokunma duyularının hepsine beyindeki birtakım

süreçlere yol açmaktadır (Searle, 1996, s. 34). Görüldüğü üzere, Searle’ün biyolojik doğalcılığı, yönelimsellik kavramına yaklaşımında da kendini gösterir. Susuzluk hissi, korku, istek ve beklenti gibi durumlar, nefes almak ve uyumak gibi kişinin biyolojik yapısının bir parçası olarak görülür. Dolayısıyla yönelimsellik biyolojik organizmalar için, içkin bir özellikleridir. Beynin nörobiyolojik ve nörofizyolojik süreçlerinin nedensel sonuçları olarak beyin yapısı içinde oluşurlar (Searle, 2005a, s. 126-127). Bu süreçler zihinsel olduğundan aynı zamanda öznedir. Dolayısıyla insan davranışının anlamlandırılmasında üçüncü şahıs gözlemi yeterli olmamaktadır. Birinin çektiği acıyı bir başkası duyumsayamaz veya birinin dünyaya bakış açısı ve yorumlaması bir başkasına göre farklıdır (Searle, 1996, s. 20). Bilinç ve yönelimsellik zihnin özellikleri olmalarına rağmen, gözlemciden bağımsızdırlar (Searle, 2015, s. 109). Bu noktada öznellik, bilimsel ve nesnel gerçekliğin dışında bırakılmamalıdır; çünkü nesnelerin nasıl var olduğu betimlenirken zihinsel durumların öznelliğinden bahsedilmesi bir gerekliliktir. İnsan ve hayvan beyinleri incelenirken öznel ifadelerle yer verilmesi biyolojik evrimin bir gerçeğidir. Ayrıca bilinç durumu beyin bir özelliği olmakla birlikte yalnızca o canlıya açık bir durumdur (Searle, 1996, s. 34). Searle için tüm bunlardan çıkarılacak sonuç, öznelğin biyolojinin nesnel bir gerçeği sayılmasıdır. Zira bilinç ve yönelimsellik tıpkı zihin gibi biyolojik bir fenomendir (Searle, 2015, s. 127). Ancak bu görüş Searle’ün öznenin bütünüyle bağımsız olarak mevcut bir gerçekliğin varlığını kabul etmediği şeklinde anlaşılmamalıdır. Zira Searle, öznenin bağımsız bir gerçekliğin varlığını kabul eder: “Şeylerin bulundukları durum, gözlemciden bağımsız bir tarza sahiptir; bizim gerçeklik hakkındaki ifadelerimiz, şeylerin bulundukları durumu doğru bir biçimde temsil edip etmemelerine bağlı olarak doğru ya da yanlışlırlar” (Searle, 2015, s. 152).

Searle, yönelimselliğin öznel olmasının yanı sıra kolektif de olabileceğini savunur. Kolektif yönelimsellik oldukça yeni bir kavram olmasının yanı sıra ilk kez Searle tarafından, ‘*Collective Intentions and Actions*’ (1990) yazısında kullanılır. Kolektif yönelimsellik ilkel bir fenomen olmakla birlikte her bireyde mevcuttur. Bu fenomen ne tek tek bireyler ele alınarak incelenebilir ne de bireylerin eylemlerinin bir toplamı olarak (Searle, 1990, p. 401). Kolektif yönelimsellik, statü işlevi yükleme ve kurumsal olgular oluşturma yeteneğinin temelinde bulunması sebebiyle oldukça önemlidir (Searle, 2015, s. 153). Dünyanın, gözlemciden bağımsız özellikleri ve yönelimselliğe bağlı olarak gerçekleşen gözlemciye bağımlı özellikleri vardır (Searle, 2015, s. 132). Kolektif yönelimsellik, işlev yükleme ve kurucu kurallar gözlemciye bağlı olarak gerçekleşir. Mesela, sandalye nesnesinin varlığı gözlemciden bağımsızdır. Onun bir sandalye olması, bir sandalye olarak tasarlanması, üretilmesi, satılması ve kullanılmasının bir sonucudur. Bir sandalye olmanın bu tür özellikleri gözlemciye bağlı özelliklerdir. Burada gözlemci tabiri genel anlamda yapıcı, kullanıcı, dizayn edici ve ona sandalye niyetiyle sahip olan kişileri temsil eder (Searle, 2015, s. 132-133). Bir nesneye işlem atfetmek, bir amacı gerektirir. Böylece şeye salt nedensel ilişkilerden daha fazlası yüklenmiş olur (Searle, 2015, s. 138-139). Buradan anlaşılabileceği üzere, işlevler gözlemciye bağlıdır ve yalnızca gözlemciye veya işlevi yükleyen faile bağlı olarak mevcuttur.

Searle, bu şekilde detaylandığı biyolojik doğalcılık kuramında, bilincin yapay makineler tarafından taklit edilebileceği yönündeki düşüncelere de karşı çıkar. Bu karşı çıkışı materyalist düşünür Daniel Dennett’in iddiaları üzerinden yapar. Dennett insan bilincini sanal bir makinenin işleyişi üzerinden açıklar. Bilinç, beyin faaliyetlerini biçimlendiren ve evrimine devam eden bir bilgisayar programına benzetilir (Dennett, 2017, s. 503). Dolayısıyla bilinç, beyinde işlemekte olan bir bilgisayar şebekesidir. Searle’e göre, bu tanım iş yaramazdır; zira bilinç, içsel ve öznel bir birinci şahıs fenomenidir. Searle, beyin bir bilgisayardan, bilincin de bir bilgisayar programından ibaret olduğu yönündeki tutumu güçlü yapay zekâ iddiası olarak adlandırır (Altınörs, 2018, s. 46). Güçlü yapay zekâ görüşüne göre, insan beyinin işlevleri ile bilgisayar işlevleri arasındaki benzerlikten yola çıkılarak, bilgisayarın insan zihninin yerini alabileceği iddia edilebilir. Searle bu teoriye karşı çıkar; çünkü bilinç tam anlamıyla beyne indirgenemeyeceğinden, bilincin öznelliği de bilimin erişimine kapalı olacaktır. (Searle, 1996, s. 38-39). O, güçlü yapay zekâ görüşüne karşı,

zayıf yapay zekâ görüşünü savunur. Bu görüşünü temellendirmek için de Çin odası düşünce deneyini tasarlar (Searle, 2014, s. 70). Bu deneyi kabaca anlatacak olursak, üzerlerinde Çince tabelalar bulunan sepetlerin olduğu bir odada kilitli olduğunuzu düşünün. Tek kelime Çince bilmiyorsunuz ancak yanınızda Çince tabelaları Türkçe açıklayan bir kural kitabı var. Odaya başka Çince simgeler getirildiğini ve bunları odanın dışına çıkarmak için başka kurallar verildiğini hayal edin. Odaya getirilen bu simgeler, oda dışında olanlar tarafından soru, oda dışına çıkarılmak istenenler de bu soruların cevabı olarak adlandırılınsın. Sizin göreviniz gelen Çince sorulara en uygun cevabı dışarı vermek olsun. Kural kitabından faydalanarak gelen soruları başarılı bir şekilde cevaplıyorsunuz öyle ki anadili Çince olan biri kadar mükemmelsiniz. Ancak bu deneyden yola çıkarak içerideki kişinin Çince anladığını söylemek mümkün müdür? Eğer değilse ki Searle’e göre değildir, aynı şekilde dijital bir bilgisayarın yalnızca belli bir programı yürüterek anlamayı gerçekleştirdiğini söylemek de mümkün değildir (Searle, 1996, s. 47). Searle’e göre insanın bazı kapasitelerini mükemmel bir biçimde taklit edebilecek bir program yapılsa da bu program anlamı değil yalnızca sözdizimi kurallarını bilebilir (Searle, 2014, s. 70). Anlam ise birtakım sembollere sahip olmanın çok ötesindedir; zira anlamlandırma o sembollere iliştilecek anlamlara veya bir yoruma sahip olmayı gerektirir. Bilgisayarın bir bilgiyi işlemesi kendisine ne yapılması gerektiğini söyleyen komutlara sahip programlarla gerçekleşir. Bilgisayarın işleyişini sağlayan sayıların dizimi veya sembollerin manipülasyonu olan sentaks, anlamın üretilmesi olan semantik için yeterli değildir (Onur, 2016, s. 199). Bu sebeple bir makine veya dijital bir bilgisayarın düşündüğünü veya anladığını söylemek Searle için pek olası görünmemektedir. Searle, bu deneyle insan zihninin, zihinsel biricikliğinin veya düşünme, hissetme, duygulanım ve akıl yürütme gibi insani özelliklerinin, bilgisayar veya yapay zekâ tarafından taklit edilemeyeceği, bu manada hiçbir yapay zekânın insanın yerini alamayacağı yönündeki argümanını kanıtlamış olur.

Anlam Oluşumunda Dilin Rolü

Dil, anlamlı sözcüklerden ve konuşma formlarından oluşan yapı ya da bütündür. Dil, duygu, düşünce ve seçimleri açıkça göstermeyi sağlayan her türlü işaret sistemi olarak, bilinç içeriklerini, duyguları, arzuları ve düşünceleri tutarlı bir anlam çerçevesi içinde ifade etme yöntemidir (Cevizci, 2005, s. 486). Anlam oluşturma deneyimin özü olduğundan, dil aynı zamanda insani deneyime de kendine özgü karakteristiğini verir (Altuğ, 2001, s. 14). Dil, toplumsal açıdan ele alındığında ise kültürün kurucu ögesi niteliğindedir hem kültürü yaratır hem de kültürün bir parçası olarak onun içinde şekillenir. Dolayısıyla dil, insan yaşamının bütün görüngülerinde ortaya çıkar. Dil gündelik yaşamın en saf ve yalın olaylarından, bilimin en temel aksiyomlarına, gelenek-göreneklerden inançlara kadar hemen her alanda kendini gösterir. Bunun yanı sıra tüm bu alanların ihtiyaçlarına paralel olarak da kendi yönünü belirler (Akarsu, 1998, s. 80). İnsan yaşamı için hayati öneme sahip olan ve hemen her alanla etkileşim hâlinde bulunan dilin kökeni veya işlevi hakkında ne söylenebilir?

Dilin işlev ve kökeni hakkında birçok farklı teoriden söz etmek mümkündür. Dilin kökenine dair yapılan tartışmalarda C. Darwin ve W. Wundt’un düşüncelerinin etkili olduğu görülür. Darwin’e göre en ilkel hâliyle dil, jest ve mimiklerden meydana gelir ve duyguların dışavurumunu sağlar. Duyguların dışavurumunda etkili olan ise seçim ve çevre baskısıdır. Dolayısıyla Darwin için insanın bir dil geliştirmesindeki amaç çevreye uyum sağlamaktır (Kerimoğlu, 2016, s. 61-63). Wilhelm Wundt’a göre jestleri yalnızca bu işlev üzerinden tanımlamak yetersiz ve indirgemeci bir yaklaşımdır. Jestler, onları meydana getiren birey ile jestin kendisine yöneldiği bireyde ortak bir tepkiyi meydana getirmeye yönelik bir uyarandır. Bu yönüyle jest pek çok formda, uyarıyı kendisinde bulunduran eylemler dizisinin başlatıcısı ve onun bir parçasıdır (Mead, 2017, s. 85). Wundt’a göre jestin dil aşamasına gelebilmesi için çift kutuplu bir ortak tepkiyi meydana getirmesi gerekir. Bu tepki sembolü anlamlı hâle getirir ve özne ile nesne arasında ortak bir anlamlandırma ortaya çıkarır. Bu sayede daha karmaşık aşamalarda ve

niteliklerde dil kullanımının da imkânı doğar (Kınağ, 2020, s. 177). Michelle Rosaldo, bir dilin oluşmasında anlamlı sembollerin oldukça önemli olduğuna vurgu yapar. Rosaldo'ya göre, konuşmak yalnızca dünya hakkında bir şeyler söylemek değil aynı zamanda söylem yoluyla hareket etmektir. Dolayısıyla söylemler bir tür eylemsellik karakteri de taşırlar. J. L. Austin, dilin eylemselliği üzerinde durur ve dil hakkındaki çalışmalarını bu yönde geliştirir. Dilin adlandırma, soru sorma, isteme, emir verme vb. göstergeleri, bir eylemi tanımlamanın yanı sıra o eylemi meydana getirme işlevine sahiptir. Eylem bildiren bir kelime olmasa dahi bütün konuşmalar edimsel bir güce sahiptir (Rosaldo, 1974, p. 153). Dil, evreni olduğu gibi bırakmayıp onda değişiklikler yaparak aslında eylemin önemli özelliğini de paylaşmış olur. Dilde evrende olup bitenleri ifade eden kelime ve konuşmanın yanı sıra eylemsel, sözleşmecî, duyurucu, yargılayıcı ve yetki kullanıcısı gibi deyimlerde bulunur. Bu deyimler, sözün yalnızca bir şey ifade etmekle yetinmediğini aynı zamanda bir eylemi gerçekleştirdiğini veya bir etkiyi başardığını da gösterir (Uygur, 2000, s. 37). Kısaca, dili kullanmak bir davranışta bulunmaktır. Söz edimleri kuramı kelimelerden ziyade cümlelere odaklanır. Yalnızca doğruluk değeri olan cümleler değil soru, emir ve istek cümleleri de incelenir (Alston, 1965, p. 25-26). Dolayısıyla Austin'in inceleme alanı gündelik dildir. Gündelik dildeki ifadeler betimleyici ve edimsel olmak üzere ikiye ayrılır. Betimleyici ifadeler, olay veya durumu betimleyen ve doğruluk değerine sahip olan düz cümlelerdir. Edimsel ifadeler ise bir durumu belirtmekten ziyade bir iş yapmak için kullanılan ve doğruluk değerine sahip olmayan ifadelerdir (Lyons, 1979, p. 726). Bunlar gündelik konuşmalarda sıklıkla kullanılan ve kendileriyle birtakım eylemler gerçekleştirilen istek, emir ve ünlem cümleleridir (Austin, 1979, p. 233). Austin'in edimsöz edimi ya da edimsöz olarak adlandırdığı bu ifadeler beş çeşittir. İlki karar bildiren ifadelerdir. İkincisi bir gücü ve bir hakkı kullanmayı ifade eden atamalar, emirler ve öneri ifadeleridir. Üçüncüsü söz verme gibi yükümlülük içeren ifadelerdir. Dördüncüsü tutum ve davranış ifadeleri olan özür dileme, kutlama, saygı sunma ve beddua ifadeleridir. Sonuncusu ise konuşma sırasında yapılan yanıt verme, kabul etme ve açıklamada bulunma ifadeleridir (Austin, 2009, s. 19-20). Searle, ilk şekilleri Austin'de görülen söz edimleri kuramını benimser ve bu kuramı geliştirerek ileri bir seviyeye taşır.

Searle için dil, toplumsal hayatı meydana getiren ve onun devamlılığını sağlayan en temel kurumdur. Dil sosyal bir fenomendir, toplumsal uzlaşımın bir ürünü olarak toplum içinde ve toplumla birlikte canlı olarak gerçekleşmektedir. Özel mülk, para, evlilik gibi toplumsal hayatın vazgeçilmez unsurları, dile veya dil benzeri sembolizm formlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu yönü düşünüldüğünde, dil bütün diğer kurumlardan ayrı ve üstün bir yerdedir; çünkü kendi varlığı için diğer kurumlara ihtiyaç duymamaktadır (Searle, 2015, s. 175). Dolayısıyla Searle için dil en temel kurumdur. Searle düşüncesinde dil felsefesi zihnin felsefesinin bir uzantısı olarak görülür. Dil felsefesinin amacı zihin, dil ve dünya arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu açıklamaktır (Searle, 2018, s. 11). Geçmiş dönemdeki felsefe anlayışlarının yanlışlığı bundan kaynaklanır. Onların dünyayı anlamlandırma adına öne sürdüğü görüşler zihnin ve dil kavramlarından yoksundur. (Searle, 2005b, s. 12). Bu yoksunluğun giderilmesi zihnin ve dil arasındaki ilişkinin doğru bir biçimde kurulması ile mümkündür. Bu açıdan Searle dil ve anlamı kamusal olgular olarak ele alıp inceler (Searle, 2005a, s. 363). Olguları oluşturan düşünceler, dile bağımlı düşünceler ve dile bağımlı olmayan düşünceler olmak üzere iki türdür. Kelimeler ya da dilsel araçlara ihtiyaç duymadan düşünülen fikirler (açlık, susuzluk gibi) dile bağımlı olmayan düşüncelerdir. Öte yandan kelimeler ya da dilsel araçlar olmadan düşünülemeyen fikirler ise dile bağımlı düşüncelerdir. Searle'ün merak ettiği şey bazı düşüncelerin neden dile bağımlı olduğudur. İlk olarak, bazı düşünceler karmaşık olmalarından ötürü sembollere başvurmaksızın düşünülemez. Bunun en güzel örneği matematiksel düşüncelerdir. İkinci olarak dil, mantıksal bir gerekliliktir, çünkü düşüncelerin oldukları şey olabilmeleri için dilsel ifadeleri olmak zorundadır (Searle, 2005b, s. 89). Bu ayrıma paralel olarak olgular da dile bağımlı ve dilden bağımsız olarak ikiye ayrılır. Var olmak için dilsel unsurlara ihtiyaç duymayan olgular dilden bağımsız olgulardır. Örneğin 'ben açım' cümlesi dilin bir

parçasıdır ancak gerçek açlık hissi dilin bir parçası değildir. Dile bağımlı olgular ise var olmak için dilsel unsurlara ihtiyaç duyan olgulardır. Bunlar para, evlilik, mülkiyet gibi toplumsal gerçekliği oluşturan kurumsal olgulardır. (Searle, 2005b, s. 85-86). Peki, kurumsal olguların varlığı neden dili ön gerektirir? Searle'e göre bunun dört nedeni vardır. İlki epistemolojik gerekliliktir. Kurumsal olguların işlevleri doğrudan kendi fiziksel yapılarından kaynaklanmadığından onların tanınması veya bilinmesi için bir takım dilsel ya da sembolik temsil araçları gereklidir. İkincisi, kurumsal olgular iletilebilir olmalıdır, kurumsal olgularla oluşan sistemin ilerleyebilmesi için dile bağımlı olguların iletilebilirliği bir gerekliliktir. Öyle ki sürücü ehliyetinin veya diplomanın belgelenmesi yine dile bağımlıdır. Üçüncüsü beşerî fenomenlerin karmaşık yapıları dolayısıyla dili ön gerektirmeleridir. Dördüncüsü ise kurumsal olguların belli bir süreyi aşan şekilde temsil edilme araçlarına yani dile duyduğu gerekliliktir (Altınörs, 2023, s. 288-289).

Sanılanın aksine, konuşma önce düşünceye sahip olup daha sonra onu sözcüklere dökmeye gerçekleşmez. İnsan düşünebilmek için önce bir dile sahip olmalıdır. Düşüncenin en basit formu söz konusu olduğunda bile, bir düşünce oluşabilmesi için kelimelere ihtiyaç vardır. Searle'e göre, çocuk konuşma ve düşünme yetilerini aynı anda geliştirir; önce dil öncesi basit yönelimsellikle işe başlar bu süreç kendiliğinden gelişen bir aşamaya gelene değin artarak devam eder (Searle, 2015, s. 174). Dil bir taraftan konuşanın kastettiği anlamı sınırlasa da diğer taraftan konuşanın kastettiği anlam dil bilimsel anlamının birinci şeklidir (Searle, 2015, s. 160). Searle için anlam türetilmiş yönelimselliğin bir biçimi olarak ele alındığından, konuşan kişinin düşüncesinin temel yönelimi kelimelere, cümlelere, işaret ve sembollere aktarılır. Bu sebeple sözcük, cümle, işaret ve semboller, yalnızca uzlaşma dayalı bilimsel anlam taşımakla kalmayıp aynı zamanda konuşanın kastettiği anlamı da ifade eder. Korku, inanç, umut ve arzu gibi yönelimsel fenomenlerin yerine getirilme şartları vardır (Searle, 2015, s. 161). Dolayısıyla kişi, bir şey söylediğinde niyetli bir eylem gerçekleştirmiş olur. Kişinin konuşması aslında niyetinin yerine getirilme şartlarının da bir parçasıdır. Söz edimleri (*speechacts*) kuramı, dilin yalnızca bir iletişim aracı olduğu, görevinin olay ve olguları betimlemek ve bildirmek olduğu yönündeki geleneksel görüşe karşıt olarak ortaya çıkar (Searle, 2005b, s. 12). Bu geleneksel görüşü Hume'a dayandırmak olasıdır. Hume'a göre felsefenin alanı olgusal olandır. Olgusal alan dışında herhangi bir yargıya varmak söz konusu değildir; çünkü olgusal ifadeler dışında kalan ifadelerin test edilebilirliği söz konusu değildir (Hume, 1976, s. 31). Dolayısıyla Hume düşüncesinde olgusal alandan değer alanına geçiş pek mümkün görünmemektedir. Hume'un bu görüşü, analitikçiler ile dil felsefecileri arasında, olgudan değer çıkarılıp çıkarılamayacağına dair bir tartışmaya yol açar (Bingöl, 2024, s. 422). Wittgenstein, ilk döneminde dilin sınırlarını belirleyen şeyin olgular olduğunu savunur. Dil dünya gibi olgusal değildir. Bu sebeple dünya ve dil arasında kurulan bağıntı dilin dünyanın sınırları içinde yer almasından kaynaklıdır. Wittgenstein'in ifadesiyle "dilimin sınırları, dünyamın sınırlarını imler" (Wittgenstein, 2008, s. 133). Searle, söz edimleri teorisiyle bu geleneksel anlayışa karşı çıkar. Onun açısından olgu-değer ayrımı, temelde mantıksal olarak birbirinden farklı iki bildirim alanı olduğunu ve hiçbir olgusal bildirimin tek başına herhangi bir değer bildirimini gerektirmediğini varsayar (Bingöl, 2024, s. 423). Değerlendirici bildirimlerin görevi dünyayı betimlemekten ziyade duygu ve değerlerle alakalı cümleler oluşturmaktır. Bu kanaat, betimsel bildirilerin nesnel, değerlendirici olanların ise öznel olduğu yönündeki anlayışı doğurur (Searle, 2005b, s. 281). Bu anlayış her ne kadar olgudan değer türetilmeyeceği yargısına sebep olsa da Searle olgudan değer türetililebileceğini söz edimleri teorisi ile ortaya koyar.

Söz edimleri teorisinin amacı, ilk aşamada bütün söz edimleri türlerini belirleyerek sınıflandırılmasını sağlamak ve bu sayede herhangi bir sözcelemde bulunan birinin hangi türden bir dil ediminde bulunduğunu ortaya koymaktır (Ünlüsoy, 2015, s. 39). Söz edimi, konuşma esnasında ağızdan çıkan akustik şok dalgaları olarak tanımlanır. Soru, rica veya emir ifadeleri söz edimleri vasıtasıyla gerçekleşir. Bütün söz edimleri edimsöz olarak adlandırılır. Edimsözlerin dinleyiciler üzerinde bıraktığı etkilere ise etkisöz edimleri denir. Bu ikisi arasındaki fark,

edimsözlerin niyetli olarak yerine getirilirken, etkisöz edimlerinin niyetli olarak gerçekleştirilmek zorunda olmamalarıdır. Etkisöz edimleri, edimin içeriği ve türü arasındaki ayrımı sağlar (Searle, 2015, s. 156-157). Dil gerçeklikle anlam vasıtasıyla ilişki kurarken, anlam, dile getirilen sözleri edimsöz edimlerine dönüştüren özelliğin adıdır. Searle edimsözleri, amaç farklılıklarına göre beş türe ayırır. İlki iddia edici türdür. Bu türdekilerin amacı dinleyeni önermenin doğruluğuna mecbur bırakmaktır. Betimleme, beyan, sınıflandırma ve açıklama bu türün bazı örnekleridir. İkincisi, yönlendirici türdür. Bunların amacı, dinleyenin davranışının yönlendiriciye uymasını sağlamaktır. Emirler, komutlar ve ricalar bu türün örnekleridir. Üçüncüsü, taahhüt edici türdür. Bunlar, konuşan kişinin, önerme niteliğindeki içerikte temsil edilen eylemin seyrini üstlenmek için yaptığı taahhütlerdir. Söz vermeler, yeminler, yalvarmalar ve sözleşmeler bu türün örnekleridir (Searle, 2015, s. 169-171). Searle'e göre, söz vermek tanımı gereği kişinin kendini bir yükümlülük altına soktuğu edim türüdür. Söz verme edimi, yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği takdirde tamamlanmış sayılmaz. Söz veren kişi bir anlamda verdiği sözü kesinlikle yapacağını bildirir. Nitekim bir kişinin söz vermesi demek söz verdiği şeyi yapmayı kabullenmesi demektir (Searle, 2000b, s. 290). Böylece Searle değerlendirici bildirimden olgusal bildirimin nasıl türediğini ve olgudan değere geçişin nasıl sağlanabileceğini de göstermiş olur. Edimsözlerin dördüncüsü, amaç ifade edici türdür. Bunlar, söz ediminin içtenlik şartını ifade ederler. Özürler, teşekkürler, kutlamalar, karşılamalar ve teselliler bu türün örnekleridir. Beşincisi ise bildirimlerdir. Bunların amacı, dünyayı değişikliğe uğramış olarak temsil etmek suretiyle dünyada bir değişim oluşturmaktır. Bu türe örnek 'sizi karı koca ilan ediyorum', 'savaş ilan edilmiştir', 'kovuldunuz' gibi ifadelerdir (Searle, 2015, s. 169-171). Edimsöz edimleri kullanılarak bir iş gerçekleştirilir. Diğer bir deyişle bazı edimlerin gerçekleşmesi ancak bazı sözlerin söylenmesiyle mümkündür.

Toplumsal Gerçekliğin İnşası

Searle olguları toplumsal açıdan değerlendirir. Toplumsal açıdan ele alındığında olgular, kurumsal ve kaba olgular olmak üzere iki türdür. İnsanların uyluşımına bağlı olan olgulara kurumsal olgular, diğerlerine de kaba olgular denir. Kurumsal olgular insan tarafından oluşturulurken kaba olgular var olmak için insana ihtiyaç duymazlar (Searle, 2005b, s. 16). Kaba olgular, fiziksel nesneler olarak değil insanların ağızlarından çıkan sesler veya kâğıt üzerindeki işaretler hatta zihinlerindeki düşüncelerdir. Bundan dolayı kurumsal olgular, hiyerarşik olarak kaba fiziksel olguların üstünde yer alırlar (Searle, 2005b, s. 56). Ontolojik açıdan gerçeklik nesnel ve öznel olmak üzere iki türdür. İlki öznenen bağımsız olarak var olan anlamındaki fiziksel ve nesnel gerçeklik, ikincisi ise özne tarafından yapılandırılan uzlaşım ve sembollere dayalı öznel gerçekliktir. Nesnel gerçeklik insanın temsillerinden bağımsız olarak var olur. Dolayısıyla dünyanın varoluşu, herhangi bir bireyin ya da ifade, inanış, algı ve düşünce gibi herhangi bir temsilin var oluşuna bağlı değildir (Searle, 2005b, s. 191). Dünyanın varlığı yalnızca dilden değil aynı zamanda düşünceden, algıdan, inanç ve benzeri şeylerden de bağımsızdır (Searle, 2005b, s. 194). Bu gerçekliği oluşturan nesnelerin ilk özelliği, onların saf varlığının herhangi bir insan tutumuna bağlı olmamasıdır. İkinci olarak nesneler, gözlemci ya da kullanıcıların tutumundan bağımsız olarak var olan pek çok içkin özelliğe sahiptir. Üçüncü olarak, nesneler yalnızca öznelerin görel niyetlilikleriyle var olan gözlemciye görelilik özelliğine sahiptir. Gözlemciye görelilikler, ontolojik olarak özneldirler. Dördüncü olarak; ontolojik olarak öznel olan bu özelliklerin bazıları, epistemolojik açıdan nesneldir. Örneğin, tornavidanın tornavida olması yalnızca insanın görüşü ve değerlendirmesi sonucu değildir. Bir nesnenin tornavida olması nesnel olarak doğrulanabilir bir olgu olmasından kaynaklıdır (Searle, 2005b, s. 26). Bir özelliğin içkin mi yoksa gözlemciye görel mi olduğu her zaman belli olmamakla birlikte, belli olduğu durumlar daha fazladır.

Gözlemciye görel özellikler gözlemciye bağlı, içkin özellikler ise gözlemciden bağımsız bir biçimde var olurlar. Zihinsel durumlar bilinçli olsun ya da olmasın, dünyanın içkin özellikleridir

(Searle, 2005b, s. 27). Gözlemciye göreli özellikler, zihinsel görüler tarafından yaratılır. Bir gözlemciye göreli X özelliğinin, X olarak görünmesi mantıksal açıdan X olmasından önce gelir. Çünkü onun X olarak görünmesi X olabilmesinin zorunlu bir şartıdır (Searle, 2005b, s. 129). Dünyadaki fenomenlerin tamamı zihinden bağımsız değildir. Savaş, futbol, kokteyl partileri vb. gibi şeylerin varlığı bilinçli insan öznelere bağlıdır (Searle, 2015, s. 23). Ancak Searle'ün bu düşünceleri, gerçekliğin doğrudan doğruya kendinde olduğu hâliyle bilinemeyeceğini, insanın gerçeklere kendi bakış açısı ve kendi varsayımları ile yaklaşacağını savunan perspektivizmi onayladığı şeklinde anlaşılmamalıdır. Zira Searle perspektivizmi tamamıyla hatalı bir varsayım olarak görür. Olgular, ifadeleri doğru kılan şartlar olmalarına rağmen, perspektivizmin iddia ettiği gibi, dilsel betimlemeleriyle özdeş değildir. Olguları ifade etmek ve şeyleri adlandırmak için kelimeler icat etmemiz, bizim olguları ve şeyleri icat ettiğimiz anlamına gelmez. Dolayısıyla perspektivizmin iddia ettiği kavramsal görelilik mümkün değildir (Searle, 2015, s. 31-33). Perspektivizmin bu zayıf iddialarına karşı, çağdaş felsefi görüşlerle birlikte dile, bilince ve yaratıcı güçlere sahip olan insanın, dilsiz, anlamsız, atıl bir dünyaya tabii ve ondan sorumlu olması fikri kabul görmemeye başlar. İnsanlar artık dünyaya karşı sorumlu olmadığına inanır ve dünyayı kendinin yarattığı bir şey gibi düşünür. Dünya artık insana karşı sorumlu olan bir şey hâline dönüşür. Searle'e göre realizmin inkârının derinlerinde yatan sebep iktidar hırsı ve güç istencidir (Searle, 2015, s. 44).

Gerçekliğin nesnel ve öznel boyutunun yanında bir de toplumsal boyutu vardır. Nesnelerin işlevsel rollerinden sıyrılmış doğal görüngüler olarak görülmesi, toplumsal olarak tanımlanmış işlevleri bakımından görülmesinden daha zordur. Searle, varlığın insana karmaşık olarak görünmesinin nedeninin tam olarak bu olduğunu ileri sürer. Toplumsal gerçeklik, amaçlar doğrultusunda insan tarafından yaratılır ve tıpkı bu amaçlar gibi insan tarafından kolayca anlaşılabilir (Searle, 2005b, s. 19). Searle, toplumsal alanda insanın dil aracılığıyla nasıl olurda bir gerçeklik inşa ettiği sorusu üzerine odaklanır. Ona göre, toplumsal gerçekliği oluşturan üç temel öge vardır; işlev yüklemek, kolektif yönelimsellik/niyetlilik ve kurucu kurallar. En temel öge kolektif yönelimseliktir. Dil sosyal bir olgu olmasının yanı sıra aynı zamanda yönelimsel formların da taşıyıcısı niteliğindedir. Cümlelerin bir şeyi temsil etmesi, onun özsel bir özelliği değil, insan zihninin yönelimselliğindedir. Zihnimizin yönelimselliği, cümleye atfedilen bir durumdur. Örneğin; bir arzu durumu ifade edildiğinde, arzu durumunun kendisini değil, onu temsil eden bir cümle kullanır (Searle, 1983, p. viii). Kolektif yönelimselliğin temeli, birlikte bir şey isteme, birlikte bir şeye inanma ya da birlikte bir şey yapma duygusudur. Ayrıca kişilerin sahip olduğu bireysel niyetlilik, paylaştıkları kolektif yönelimden kaynaklanır. Searle, kolektif yönelimi biyolojik bir görüngü olarak değerlendirir ve onun başka bir şeye indirgenemez ya da başka bir şey lehine ortadan kaldırılamaz olduğunu belirtir (Searle, 2005b, s. 43). Kolektif yönelimselliğin iki önemli özelliği vardır. İlk olarak kolektif yönelimsellik insan türünün ortak bir özelliğidir ve her durumda dili ön gerektirmez. Ancak kurumsal olgular söz konusu olduğunda, kolektif yönelimsellik mutlaka dili ön gerektirmektedir. Kolektif yönelimsellik ikinci olarak, fiziksel nesnelere ve kurumsal olgu olarak oluşturulan ancak fiziksel yapısı itibarıyla o işlevi taşımayan şeylere, işlev tahsis edebilir (Altınörs, 2023, s. 287). Bu açıdan bütün kurumsal olgular, kolektif yönelimsellik yoluyla objelere işlev tahsis edilerek oluşturulur. İnsanlar, nesneleri genel olarak bir işlevi yerine getirmesi için inşa ederler. Bu işlevler ise daima gözlemciye görelidir. Doğadaki olgular söz konusu olduğunda durum tam tersidir, doğada işlevsel bir olgu yoktur, bu olgular nedensel olgulardır; çünkü işlevin yüklenmesi gözlemciye görelidir (Searle, 2015, s. 30-32). İşlev yüklemenin üç ayrı kategorisi vardır. İlki failsiz işlevlerdir ve kalbin kan pompalaması gibi doğal olarak meydana gelirler. İkincisi faili işlevlerdir, tornavidanın görevinin vidaları sıkma ve açma olması gibi. Üçüncüsü faili işlevlerin yüklendiği özel bir alt sınıf olan niyetliliğin işlevleridir. Örneğin kar beyazdır cümlesi doğru veya yanlış bir şekilde de karın beyaz olması durumunun temsidir (Searle, 2005b, s. 41).

Bu bakımdan toplumsal açıdan dilin en önemli işlevi statü yüklemidir. Bıçak ve sandalye gibi maddi nesneler, fiziksel işlevlerini maddi yapıları dolayısıyla gerçekleştirirler, ancak statü işlevleri söz konusu olduğunda durum değişir. Devlet başkanlığı ya da para olma işlevi yalnızca insan veya kâğıdın maddesel yapısının gerçekleştireceği türden bir şey değildir. Dolayısıyla itibarî işlevler ancak toplum tarafından kabul veya tanınma ile gerçekleşebilmektedir (Searle, 2015, s. 175). Daha sembolik bir biçimde ifade edilecek olursa: “bir X terimi üzerine statü işlevleri yükleyen hareket, temelde bir sembolleştirme hareketidir; çünkü statü işlevi, X teriminin sadece fiziksel yapısında değil; X teriminin o statü işlevine sahip olarak temsil edildiğinde, Y statü işlevini oluşturabilir” (Searle, 2015, s. 177). Kurumsal gerçekliğin oluşumunda dilin diğer işlevi araçsallaştırmadır. Çoğu zaman bir nesnenin bir statü işlevine sahip olarak kabul edilmesini sağlayacak bir araca ihtiyaç duyulur. Bu amaçla da statü göstergeleri kullanılır. Bu durumun en çarpıcı örnekleri ise evlilik yüzükleri, üniformalar, rozetler, pasaportlar ve ehliyetlerdir. Bu şeyler sözcük kullanılmalarına rağmen dilseldir. Esasen bunların hepsi söz edimleridir ve hepsinin de yerine getirilme şartları vardır. Alyans takmak ‘ben evliyim’ diyen ya da bir polis üniforması giymek ‘ben bir güvenlik kuvvetleri üyesiyim’ diyen sabit bir söz edimidir (Searle, 2015, s. 178). Toplumsal olguları işaret eden kavramlar kendinden referanslılığa sahiptir. Mesela alyansın bir nesneye delalet edebilmesi için insanlar tarafından alyans olarak düşünülecek bir şey olması zorunluluğu vardır. Eğer insanlar o nesnenin alyans olduğuna inanmayı bırakırsa onun alyans olarak işlevi ve nihayet alyans olma durumu sona ermektedir (Searle, 2005b, s. 52). Dolayısıyla sadece dil değil bütün kurumsal gerçeklik, nesneye bir anlam ve sembolik bir gerçeklik yükler. Sembolleştirme para, mülk, siyasal mevki gibi ontolojik kategoriler yarattığı gibi, kelimeler ve söz edimleri kategorileri de yaratır (Searle, 2005b, s. 85-86). Tüm bunlardan yola çıkılarak denebilir ki semboller varlıkları yaratmaz ancak varlıklara herkesin bir göndermede bulunmasını sağlar.

Sonuç

Searle biyolojik doğalcılık görüşünde ele aldığı fenomenlerin gerçekliğini natüralist bir biçimde ortaya koyar. Zihin, dil ve topluma ilişkin incelenen her fenomen doğal dünyanın bir parçası olarak görülür. Bu sayede, materyalizm ve düalizmin birbirinden uzaklaştırdığı zihinsel olan ile fiziksel olan uzlaştırılır. Searle anlamı, zihinsel ve dilsel bir bakış açısıyla ele alıp inceler. Bilinç anlamın oluşumu açısından en temel fenomen olarak görülür. Bilincin en temel özellikleri niteliksellik, öznel ve yönelimselidir. Yönelimsellik, zihnin nesnelere ve dünyadaki şey durumlarına yönelmesi ile onlara dair olmasını sağlayan özelliğidir. Bu açıdan yönelimsellik bir dil ve gerçeklik oluşmasında en etkili olan bilinç özelliğidir. Zihnin dil ile bağlantısını sağlayan yönelimselidir. Searle için dil, bir anlamın taşıyıcısı, iletişim aracı ve sosyal bağlamın bir parçasıdır. Bu anlamda dil yalnızca betimleyici değil aynı zamanda edimseldir; nitekim edimsöz teorisi bunun ispatı niteliğindedir. Edimsöz teorisi ile bir şey söylemenin aynı zamanda bir şey yapmakla eş değer olduğu görülür. Bu bağlamda anlam, dile getirilen gerçekliği edimsöze dönüştüren bir özelliktir. Edimsözler, doğru veya yanlış olabilen bir şey bildiriminin ötesinde daha önemli bir işleve sahiptir. Söz vermek, karar vermek ve teselli etmek gibi bazı edimlerin gerçekleşmesinin koşulu bazı sözlerin söylenmesidir.

Sosyal bağlamın bir parçası olarak dil, toplumsal hayatı meydana getiren en temel kurumdur. Bu anlamda dil doğruluk-yanlışlık karşıtlığı içinde değil, günlük etkinlikler bağlamında değerlendirilmelidir. Dil sosyal hayatla var olan canlı bir kavramdır. Dili ayrıcalıklı kılan en temel husus, gerçeklik oluşturabilmesidir. Olgular genel anlamda dilden bağımsız ve dile bağımlı olmak üzere iki türlüdür. Dile bağımlı olguların varlığında, dilin işlevsel ve yönelimsel yönü ön plandadır. Yönelimsellik, öznel durumların dış dünyayla ilişkilendirildiği bilinç özelliği olarak, önce zihinde başlayan, sonra dile, sözcüklere dökülen bir süreçtir. Yönelimsellik bireysel yönüyle bir taraftan insanın anlamlandırma sürecini sağlarken, kolektif yönüyle de onun olgu ve gerçeklik oluşturmasını sağlar. Kolektif yönelimselliğin temeli, birlikte bir şey isteme, birlikte bir şeye

inanma ya da birlikte bir şey yapma duygusudur. Kolektif yönelimsellik aynı zamanda bireysel yönelimselliğe kaynak olması sebebiyle de oldukça önemlidir. Dil kolektif yönelimselliği sayesinde inşa ettiği kurumsal gerçekliği statü yükleme ile oluştururken, araçsallaştırma işlevleri sayesinde de kurumsal gerçekliğin işleyişini sağlar. Dolayısıyla kurumsal gerçekliğin varlığı bilinçli insan öznelere bağlıdır. Kurumsal gerçeklik, toplumdaki öznelere tarafından belli bir uzlaşım ile inşa edilen gerçekliktir. Toplumu oluşturan insanlar, kurumsal gerçeklikler vasıtasıyla toplumdaki ilişkilerini yönlendirirler. Bireysel ve toplumsal ilişkilerin temeli olan para, mülkiyet, iktidar, evlilik, zorunluluk, görev, ceza, hak, sorumluluk kavramları kurumsal gerçekliklerden sadece bazılarıdır. Dil, kurumsal gerçekliği yaratmasının yanı sıra, onları algılama ve aktarma süreçleri için de vazgeçilmez bir araçtır. Dil ve toplumsal gerçeklik arasındaki ilişki döngüsel ve etkileşimseldir. Önce dil var olur, sonra toplumsal gerçeklikler inşa eder; ancak kurumsal gerçeklik olmadan da dilin anlamsal ve işlevsel gelişmişliğinden söz edilemez. Searle için bu çift yönlülük, dilin bir davranış şekli olarak kabul edildiğinin de göstergesidir. Gerçekliği kavramada dil, bir araç değildir; zira dili kullanmak aslında dilsel davranışta bulunmaktır.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1998). *Dil-kültür bağlantısı* (3. baskı). İnkılap Yayınları.
- Alston, W. P. (1965). *Philosophy of language*. Prentice Hall.
- Altuğ, T. (2001). *Dile gelen felsefe*. Yapı Kredi Yayınları.
- Austin, J. L. (1979). *Philosophical papers* (J. O. Urmson & G. J. Warnock, Eds.). Oxford University Press.
- Austin, J. L. (2009). *Söylemek ve yapmak* (R. L. Aysever. Çev.). Metis Yayınları.
- Altınörs, S. A. (2003). *Dil felsefesine giriş*. İnkılap Kitabevi.
- Altınörs, S. A. (2018). Zihin-beden problemine Searle'ün yaklaşımı. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (9), 39-59.
- Altınörs, S. A. (2023). John Rogers Searle'ün deontik güç kavramı. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (20), 284-296. <https://doi.org/10.55256/temasa.1382869>
- Bingöl, S. (2023). *John R. Searle ve Pierre Bourdieu'de dil, toplum ve güç ilişkisi* (Tez No. 818497) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Bingöl, S. (2024). Bir söz edimi olarak söz vermenin etik ve olgu-değer problemi ile ilişkisi. *Beytulhikme an International Journal of Philosophy*, 14(2), 419-438.
- Brentano, F. (2009). *The origin of our knowledge of right and wrong* (R. M. Chisholm & E. H. Schneewind, Trans.). Routledge.
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe sözlüğü* (6. baskı). Paradigma Yayıncılık.
- Dennett, D. (2017). *Bilinç açıklanıyor* (S. Kibar, Çev.). Alfa Yayınları.
- Doğan, M. (2018). Biyolojik doğalcılık ekseninde John Searle ve zihin-beden problemi. *MetaZihin: Yapay Zeka ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 1(2), 227-240.
- Doğan, M. (2020). *Yapay zeka ve bilinç problemi- Yapay bilincin imkanına dair bir tartışma yapay bir "ben" mümkün mü?*. Çizgi Kitabevi.
- Hume, D. (1976). *İnsanın anlama yetisi üzerine bir soruşturma* (O. Aruoba, Çev.). Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2016). Dilin kökeni arayışları I: Dilin kökeniyle ilgili akademik tartışmalar. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 10(18), (Bahar), 47-84.
- Kınağ, M. (2020). Dilin oluşumu bağlamında John Searle'ün doğal bilinç kuramı üzerine bir inceleme. *MetaZihin Yapay Zeka ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 3(2), 163-189. <https://doi.org/10.51404/metazihin.836142>

- Küçükaltı, K. (2006). *Husserl*. Say Yayınları.
- Lyons, J. (1979). *Semantics*. Cambridge University Press.
- Mead, G. H. (2017). *Zihin benlik ve toplum* (Y. Erdem, Çev.). Heretik Yayıncılık.
- Onur, F. (2016). J. R. Searle ve Çin odası argümanı. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi*, 9(1), 192-216.
- Özcan, Z. (2016). *Dil felsefesi*. Sentez Yayıncılık.
- Ricoeur, P. (2000). *Söz edimleri kuramı ve etik* (A. Altınörs, Çev.). Asa Kitabevi.
- Rosaldo, M. Z. (1974). Linguistics: Speech Acts: An essay in the philosophy of language (Book Review). *American Anthropologist*, 76(1), 153-155.
- Searle, J. R. (1983). *Intentionality: An essay in the philosophy of mind*. Cambridge University Press.
- Searle, J. R. (1990). Collective intentions and actions. İçinde P. R. Cohen, J. L. Morgan & M. E. Pollack (Eds.), *Intentions in Communication* (pp. 401-415). MIT Press.
- Searle, J. R. (1996). *Akıllar beyinler ve bilim* (K. Bek, Çev., 1. baskı). Say Yayınları.
- Searle, J. R. (2000a). Consciousness. *Annual Review of Neuroscience*, 23, 557-578.
- Searle, J. R. (2000b). *Söz edimleri* (R. L. Aysever, Çev.). Ayraç Yayınları.
- Searle, J. R. (2005a). *Bilinç ve dil* (M. Macit & C. Özpilavcı, Çev.). Litera Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2005b). *Toplumsal gerçekliğin inşası* (M. M. & F. Özpilavcı, Çev.). Litera Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2010). *Making the social world: The structure of human civilization*. Oxford University Press.
- Searle, J. R. (2014). *Zihnin yeniden keşfi* (M. Macit, Çev., 2. baskı). Litera Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2015). *Zihin dil ve toplum-Gerçek dünyada felsefe* (A. Tural, Çev., 2. baskı). Litera Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2018). *Bilincin gizemi* (İ. Karagöz, Çev.). Küre Yayınları.
- Serin N. F. (2020). Anlamın kökeni: Zihinsel süreçler, toplumsal dinamikler. İçinde H. Çağatay (Ed.), *Zihin felsefesi güncel tartışmalar* (ss. 67-88). Sosyal Yayınlar.
- Uygur, N. (2000). *Kuram-eylem bağlamı*. Yapı Kredi Yayınları.
- Ünlüsoy, A. (2015). *John Searle'ün sözedimleri kuramının din felsefesine olan paradigmatik etkileri* (Tez No. 427406) [Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Wittgenstein, L. (2008). *Tractatus logico-philosophicus* (O. Aruoba, Çev.). Metis Yayınları.